

Direkte og indirekte eierskap:

Identifikasjon av reelle rettighetshavere

Advokat
Ragnhild Georgsen
Fana Sparebank

Rapporteringspliktige er i henhold til hvitvaskingsloven¹ og under FATFs anbefalinger pålagt å gjennomføre kundetiltak (kjenn-din-kunde), som inkluderer å indentifisere og verifisere kunden og dens reelle rettighetshavere.

Kjenn-din-kunde-tiltak skal gjennomføres ved:

- Etablering av kundeforholdet
- Transaksjon for kunde som den rapporteringspliktige ikke har et etablert kundeforhold til når beløpet overstiger kr 100 000, betalingstjenester på over kr 8000 og spilltjenester over kr 16 000
- Mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering
- Når den rapporteringspliktige er usikker på om tidligere innhentet kundeinformasjon er korrekt, ekte eller tilstrekkelig detaljert

Kundetiltak

Dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres, inkludert dersom reelle rettighetshaver ikke kan identifiseres, er den klare hovedregel etter hvitvaskingsloven at kundeforholdet ikke skal etableres eller at transaksjonen *ikke* skal gjennomføres. Er kundeforholdet allerede etablert, skal det avvikles.²

¹ Hvitvaskingsloven §§ 5 og 10.

² Hvitvaskingsloven § 21 og § 24.

Samarbeidsprosjekt – oppslagsverk for identifikasjon av reelle rettighetshavere

Rapporten «Direkte og indirekte eierskap – et oppslagsverk for identifikasjon av reelle rettighetshavere» er resultatet av et prosjekt som Tax Justice Network-Norge og Norsk Øko-Forum tok initiativ til i 2016. Finans Norge og Revisorforeningen har deltatt som samarbeidspartnere. I tillegg har BDO Norge, Deloitte og Fana Sparebank vært viktige støttespillere i prosjektet. Prosjektet ble innvilget støtte fra Finansmarkedsfondet for prosjektperioden 2016–18, og gjennomført i tett samarbeid med rapporteringspliktige, blant annet gjennom workshoper i Oslo og Bergen. I tillegg har det blitt gjennomført flere en-til-en intervjuer og samtaler med banker, forsikringsselskaper, revisorer og advokater, og god dialog med Finanstilsynet og ØKOKRIM underveis.

Prosjektet springer ut av et uttalt behov i finanssektoren for å etablere felles standarder for hvordan regelverket skal etterleves og hvordan bransjen på best mulig måte kan møte disse utfordringene. Det har vokst frem et godt samarbeid, både i bransjen og mot offentlige myndigheter, og gjennom arbeidet med prosjektet har det blitt tydelig at bransjen har et ønske om samarbeid på dette feltet for å ivareta dette viktige samfunnsansvaret. Forebygging av hvitvasking og terrorfinansiering er ikke et område som det ikke er ønskelig å konkurrere på.

Den rapporteringspliktige har ikke myndighet til å *kreve* dokumentasjon og informasjon utlevert fra kunden. For kunder som motsetter seg å oppgi tilstrekkelige kundeinformasjon – er avvisning eller avslutning av kundefor-

holdet den rapporteringspliktiges mest effektive sanksjonsmulighet, og sentrale momenter i vurderingen av adgangen til å si opp eller nekte produkter og tjenester etter blant annet hvitvaskingsloven, finansavtaleloven,

Translator Service as

Oversettelse for næringslivet og offentlig sektor siden 1979
Bred erfaring og kompetanse
Kontakt oss på tlf. 810 33 333
eller post@translator.no

Reelle rettighetshavere kan misbruke virksomheter til å skjule sin identitet.

forsikringsavtaleloven, kundeavtale eller kontoavtale.³

Reelle rettighetshavere kan misbruke virksomheter til å skjule sin identitet

Både selskaper, stiftelser og organisasjoner kan misbrukes til hvitvasking, korrupsjon, innsidehandel, skatteunndragelse og skattesvindel, omgåelse av sanksjoner og terrorfinansiering. De som egentlig står bak, kan skjule sine handlinger bak tilsynelatende lovlig foretak.

Aktørene i finanssystemet er tillagt en særlig rolle for å forhindre at systemet misbrukes til å hvitvaske midler fra kriminelle handlinger. En grunnleggende forutsetning for dette arbeidet er å klare å identifisere personene som står bak virksomhetene – de reelle rettighetshaverne.

I teorien er det lett for banker, revisorer og andre rapporteringspliktige å identifisere disse personene, men praksis viser at det ikke stemmer. Når er man egentlig reell rettighetshaver? Hvor går terskelen? Hvor kan man finne informasjon? Kan man stole på informasjonen man finner? Kan man stole på informasjon gitt av kunden? Vet kunden i det hele tatt svaret? Hvor langt skal man

grave? Hva gjør man når man endelig finner den reelle rettighetshaveren?

Utfordringen knyttet til «Kjenn din kunde» (KYC) er felles for alle rapporteringspliktige,⁴ men på grunn av en manglende felles tilnærming og felles minimumskrav kan KYC-oppfølging bli sett på som en utfordring og en konkurranseulempe.

Typetilfeller hvor reelle rettighetshavere misbrukes

FATF⁵ har, sammen med en rekke andre internasjonale aktører som Verdensbanken, United Nations Office of Drugs and Crime's (UNODC) og Stolen Asset Recovery Initiative (StAR) identifisert situasjoner og typetilfeller hvor obstruksjon av informasjon av reelle rettighetshavere står sentralt,⁶ nemlig:

- *Skallselskaper*⁷ er selskaper uten virksomhet eller verdier og som eies gjennom stråmenn og stråelskaper. Såkalte skallselskaper er i seg selv ikke ulovlig, men slike selskapsstrukturer kan gjøre det svært vanskelig eller umulig å identifisere de reelle rettigh-

hetshaverne, særlig når eierskapet er spredt over flere jurisdiksjoner

- *Komplekse eierskapsstrukturer* med flere lag av aksjer/eiendeler registrert i andre personers navn
- *'Bearer shares'*, eller såkalte ihendehaveraksjer defineres av at eierskapet til aksjene ikke registreres. Eier av aksjene er den som til enhver tid fysisk har verdipapiret i sin besittelse. Bearer shares er ikke tillatt i Norge og FATF advarer sterkt mot denne typen aksjer, men enkelte land tillater fremdeles bearer shares, eksempelvis Tyskland
- Ubegrenset bruk av *juridiske personer som styrerepresentanter* (selskaper styrer selskaper)
- *Forvaltere* som opptre som aksjonærer og styrerepresentanter når identiteten til utnevner er anonym
- Uformelle *stråmenn* oppgis som aksjonærer og styrerepresentanter. Stråmennene kan være alt fra profesjonelle advokater og samarbeidspartnere, til venner, familie og de aller svakeste samfunnsgruppene
- Trusts og tilsvarende juridiske arrangement som muliggjør *oppdeling av formelt og reelt eierskap*
- Bruk av *mellomledd/agenter* ved opprettelse av juridiske subjekter, inkludert profesjonelle agenter

I komplekse hvitvaskingsoperasjoner benyttes gjerne en kombinasjon av typetilfellene over. Kompleksiteten øker når foretak er registrert i ulike jurisdiksjoner og ved gjennomføring

3 Avvisning av kunder eller avvikling av kundeforhold kan ikke foretas uten saklig grunn. I Rundskriv 24/ 2016 legger Finanstilsynet til grunn at når den rapporteringspliktige ikke får tilgang til nødvendige KYC-opplysninger, herunder reelle rettighetshavere, er momenter som kan gi grunnlag for saklig oppsigelse etter blant annet finansavtaleloven § 21.

4 Med rapporteringspliktig menes juridiske personer definert i hvitvaskingsloven § 4 som er underlagt hvitvaskingsloven. Eksempel på rapporteringspliktige er revisorer, advokater, banker, kreditt- og verdipapirforetak, forsikringsforetak mv.

5 Kilde: fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Guidance-transparency-beneficial-ownership.pdf

6 StAR – The Stolen Asset Recovery Initiative, The Puppet Masters, 2011 – En gjennomgang av korrupsjonssaker avdekket at de fleste alvorlige korrupsjonssaker involverte selskapsstrukturer hvor det reelle eierskapet var skjult.

7 Skallselskaper, eller 'shell companies' defineres av UNDOC og StAR som et selskap med «no significant operations or related assets».

av grensekryssende transaksjoner, ettersom den rapporteringspliktige bare har oversikt over en liten del av det totale bildet og transaksjonene.

Rapporteringspliktiges krav til å identifisere reelle rettighetshavere

Hva er en reell rettighetshaver?

En reell rettighetshaver er en eller flere fysiske personer (privatpersoner), som til syvende og sist eier eller kontrollerer den rapporteringspliktiges kunde. Eierskapet kan gå gjennom flere ledd, og ved identifisering må eier/kontrollstrukturen følges til man til slutt finner en person. En reell rettighetshaver kan aldri være annet enn en fysisk person.

Hvorfor er det viktig å identifisere reell rettighetshaver?

Hvitvaskingslovens⁸ krav om å gjennomføre kundetiltak overfor reelle rettighetshavere er sentralt for å sikre etterlevelsen av «kjenn-din-kunde»-

⁸ Hvitvaskingsloven av 15. oktober 2018 viderefører i stor grad tidligere lovs krav, men med økt fokus på blant annet identifikasjon av reelle rettighetshavere.

prinsippet, som tilsier at det ikke vil være tilstrekkelig å bekrefte identiteten til kunden, men også den fysiske personen som eier eller kontrollerer kunden, eller som en transaksjon utføres på vegne av. Reelle rettighetshavere kan skjule sin identitet bak andre personer og virksomheter.

Forskjellen mellom formell eier og reell rettighetshaver⁹

Eierskap over en juridisk person, som et selskap, kan utøves på flere måter – både direkte ved å eie aksjer eller eierandeler i selskapet, eller indirekte ved å eie selskaper som igjen eier andre selskaper, for eksempel i et konsern.

Kontroll over en juridisk person kan også utøves på flere måter – styret i selskapet har ansvaret for den daglige ledelse, aksjonærene kan stemme over saker som vedrører selskapet, private avtaler kan regulere særlige rettigheter for enkeltindivider m.m. Avgjørende

⁹ OECD, Disclosure of Beneficial Ownership and Control in Listed Companies in Asia, 2016.

er om vedkommende kan treffe eller tvinge gjennom beslutninger.

Formelt eierskap eller kontroll vil typisk være den eller de som i styringsdokumenter, selskapsdokumenter, offentlige registre mv. er oppført som eier av et foretak eller formuesgode, sitter i styret for et selskap eller har andre tilsvarende roller.

Reell rettighetshaver vil på sin side være den personen som i *realiteten* eier eller kan bestemme over kunden. Reelt eierskap kan være helt uavhengig av det formelle eierskapet. Slikt reelt eierskap eller kontroll kan utøves på flere måter, for eksempel (listen er ikke uttømmende):

- Private avtaler som regulerer kontroll
- Ulike aksjeklasser som gir stemmerettighet på generalforsamling/ årsmøte
- Bruk av venner, familiemedlemmer eller forretningsforbindelser som handler på andres vegne (stråmenn)

Sosialt. Fleksibelt. Genialt.

Prøv vårt nye skybaserte økonomisystem Uni Economy
unimicro.no/uni-economy

unimicro
ØKONOMISYSTEMER

- Familieeide selskaper hvor det formelle eierskapet overføres til andre generasjon, mens første generasjon tar beslutningene

I de fleste tilfellene vil den eller de som står oppført med formell kontroll eller som formelle eiere av en virksomhet, eksempelvis aksjonærer som er privatpersoner, også være de reelle eierne. Men det er likevel viktig å være obs på at i enkelte tilfeller vil formell kontroll ikke være det samme som reell kontroll.

I vurderingen må det særlig legges vekt på hvem som har den økonomiske interessen fra den juridiske personen, snarere enn hvem som står oppført som eier av et foretak. Ved en politietterforskning vil noe av formålet med etterforskningen være å identifisere hvor pengestrømmen går og hvem som reelt sett sender og mottar midlene (utbyttet).¹⁰

I tillegg til å definere reelle rettighetshavere skal den rapporteringspliktige identifisere personen som *handler på vegne av kunden*, eller har *disposisjonsrett på konto*. Et eksempel er eldre mennesker som gir sine voksne barn tilgang til bankkonto for å betale regninger. De anses da for å handle på vegne av kunden og skal identifiseres etter hvitvaskingslovens regler.¹¹ Rapporteringspliktige må også ha systemer for å avgjøre om disse personene er politisk eksponerte (PEP).

Utfordringer med skjult eierskap

Skjult eierskap utgjør et stort problem. Dette problemet gjelder ikke bare «utlandet», men treffer absolutt også her i Norge. Norge er rangert som et av verdens beste land, med god økonomi og et stabilt styresett.

Norges popularitet ser vi også gjennom antallet utenlandske direkteinvesteringer i Norge de siste årene. Statistisk sentralbyrå rapporterte i januar 2018 om at utlendinger hadde direkteinvesteringer i Norge verdt 1 294 milliarder kroner, blant annet fra Sve-

rige, Nederland, Luxembourg og Tyskland.¹² Kinesiske aktører har siden år 2000 foretatt direkteinvesteringer på ca. 7 milliarder i Norge.¹³

At Norge oppfattes som et investeringsvennlig land er naturligvis positivt, men vi kan ikke være naive og tro at alle har de samme gode hensiktene. Dette er også fremhevet i både nasjonale og internasjonale risikovurderinger. Utfordringer med skjult reelt eierskap er noe alle må være oppmerksomme på, ikke bare banker og rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven, men myndigheter, investorer og samarbeidspartnere har behov for å vite hvem de i realiteten samarbeider med. Mer åpenhet og større tilgang til korrekt informasjon vil gagne mange.

Register over reelle rettighetshavere

Et ledd i Norges arbeid med å oppfylle våre internasjonale forpliktelser for å forhindre hvitvasking og terrorfinansiering er å implementere et register over reelle rettighetshavere. Finansdepartementet har nå foreslått et slikt register, som har vært etterspurt lenge. Lov om register om reelle rettighetshavere skal behandles i Stortinget i løpet av høsten. I lovforslaget (Prop 109 L¹⁴) foreslås å benytte en terskelverdi på 25 % eierskap eller kontroll, for å kunne registreres i registret.

Det finnes en rekke eksempler på at man kan beholde full kontroll over en virksomhet, selv med svært små eierandeler. Avtaler, ulike aksjeklasser osv. er forhold som vil spille inn i en slik vurdering. Erfaringen viser at hemmelighold sjelden er et stort problem med store eierposter og frykten i bransjen er at registret ikke skal få sin tilsiktede effekt, for eksempel ved at en rekke mindre eiere ikke vil bli registrert i registeret. I tillegg ser vi at bransjen selv gjerne opererer med lavere terskel i enkelte tilfeller. Kravene til kontroll i hvitvaskingsloven skal være risiko-basert og i visse situasjoner vil det være behov for å avdekke eierskap og kontroll på et mer detaljert nivå.

Norges rolle i kampen for åpenhet og transparens

Stortinget har selv ytret et ønske om at Norge skal ta en aktiv rolle i kampen mot hvitvasking og terrorfinansiering. Lovforslaget om register over reelle rettighetshavere som nå ligger på bordet, bygger på EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv, som stiller minimumskrav for etterlevelse. Størsteparten av dette direktivet ble innført i Norge ved implementeringen av den nye hvitvaskingsloven 15. oktober 2018. EU har imidlertid ikke latt vente på seg og har allerede vedtatt de såkalte 5. og 6. hvitvaskingsdirektiv, hvor fokuset på åpenhet og identifikasjon av reelle rettighetshavere bare øker. I den forbindelse er det også interessant å se at terskelverdien på 25 % som Norge og en rekke andre land har lagt seg på, bare var en liten fotnote i Financial Action Task Forces (FATF) opprinnelige anbefalinger.

Vi ser nå at andre land, som for eksempel USA og Sveits, krever informasjon om langt lavere aksjeposter (3 % og 5 %).

Det er også uklart om registeret vil fange opp investeringer i blant annet fast eiendom og det kan stilles spørsmål om tiltakene vi har for å unngå hvitvasking og hemmelighold gjennom eierskap av eiendom er gode nok, eller om det er behov for mer åpenhet også her. Dette er en problemstilling som særlig har vært aktuell i England, med investeringer i luksuseiendom i London.¹⁵ Det kan her stilles spørsmål om ikke Norge skulle ha tatt en mer aktiv og foroverlent rolle, fremfor å legge seg på minimumskravet?

Nettopp dette spørsmålet var det flere som stilte i forbindelse med statsbudsjettthøringen i oktober, hvor blant annet TJNN, Transparency International, Norsk journalistlag og flere kom med kritikk av forslaget, og kommenterte Norges behov for et digitalt og oppdatert aksjonærregister i tillegg til et mer utfyllende register over reelle rettighetshavere enn forslaget i Prop 109L. Finanskomiteen har nå besluttet å ha en åpen høring om lovforslaget i desember.

10 Økokrims høringsvar av 17.10.2007 til høring 2007:10 – Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (gjennomføring av EØS-regler tilsvarende EUs tredje hvitvaskingsdirektiv i norsk rett), <http://www.hvitvasking.no/globalassets/horingsuttalelse-okokrim.pdf>
11 Hvitvaskingsloven § 12 (2) og § 13 (2).

12 SSB, www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/direkteinvesteringer-konsentrt-mot-oecd-land

13 NUPI, www.nupi.no/Nyheter/Fersk-rapport-om-kinesiske-investeringer

14 Regjeringen, Prop. 109 L: regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-109-l-20172018/id2604993/

15 TI UK, www.transparency.org.uk/publications/faultytowers-understanding-the-impact-of-overseas-corruption-on-the-london-property-market/